

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№2(4)/2024, 7-12

ПОЛИТОЛОГИЯ

УДК: 332-14

DOI: [10.52754/16948823_2024_2\(4\)_2](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_2(4)_2)

ТҮШТҮК АЗИЯ САЯСИЙ-ЭКОНОМИКАЛЫК РЕГИОН КАТАРЫ
ЮЖНАЯ АЗИЯ КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РЕГИОН
SOUTH ASIA AS A POLITICAL AND ECONOMIC REGION

Адылбек уулу Нурбек

Адылбек уулу Нурбек

Adylbek uulu Nurbek

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

nurbek.adylbekov.84@bk.ru

ТҮШТҮК АЗИЯ САЯСИЙ-ЭКОНОМИКАЛЫК РЕГИОН КАТАРЫ

Аннотация

Макалада Түштүк Азия дүйнөдөгү эң байыркы цивилизациялардын бири катары каралат, ал бүгүнкү күндө Түштүк-Чыгыш Азиянын экономикалык жана саясий турмушунда чечүүчү ролду ойнойт. Бул аймак өзүнүн динамикалык жана стратегиялык өнүгүүсү менен айырмаланат, бул анын дүйнөнүн эң жыш жайгашкан бөлүгүндөгү орду жана ролуна олуттуу таасирин тийгизет. Индия субконтиненти кайра куруунун өзгөчөлүгүнөн улам илимий көңүл бурууга татыктуу. Макалада өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн экономикалык жана саясий турмушундагы мыйзам ченемдүүлүктөрдү түшүнүүгө жардам бере турган өзгөрүүлөр жана кайра түзүүлөр, алардын өзгөчөлүктөрү жана көйгөйлөрү талкууланат. Түштүк Азиянын South Asia Economic Focus дун отчетуна ылайык, глобалдык турбуленттүүлүктүн чектелген таасири жана инвестициялык активдүүлүктүн жогорулашы менен бекемделген чөлкөмдүн өсүү перспективалары күчтүү бойдон калууда. Бирок жагымдуу шарттар азыр эле начарлоонун белгилерин көрсөтүүдө. Аймакка капиталдын агымы азайып, мунай экспорттоочу өлкөлөрдөн акча которуулар кыскара баштады. Күйүүчү майдын жана азык-түлүктүн баасы төмөн бойдон калууда, бирок андан ары төмөндөшү күмөн. Натыйжада, жалпы өндүрүштүн өсүшү мурда күтүлгөндөн жайыраак болуп, акыркы мезгилде инфляция акырындык менен өсүүдө.

Ачкыч сөздөр: периферия, цивилизациялар, субконтинент, аналог, аймак

ЮЖНАЯ АЗИЯ КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РЕГИОН

SOUTH ASIA AS A POLITICAL AND ECONOMIC REGION

Аннотация

В статье рассматривается Южная Азия как одной из древнейших цивилизаций в мире, которая играет сегодня важнейшую роль в экономической и политической жизни Юго-Восточной Азии. Этот регион отличается своим динамическим и стратегическим развитием, что существенно влияет на его место и роль в самой густонаселенной части мира. Индийский субконтинент, по своей специфике трансформаций заслуживает пристального научного внимания. В статье рассматриваются изменения и трансформации, их особенности и проблемы, что может помочь в понимании закономерностей в экономической и политической жизни развивающихся государств. Согласно публикуемому дважды в год докладу South Asia Economic Focus, перспективы экономического роста региона остаются высокими благодаря ограниченному влиянию глобальной турбулентности в сочетании с ростом инвестиционной активности. Тем не менее, уже начали появляться признаки ухудшения благоприятных условий. Приток капитала в регион снизился, объемы денежных переводов из стран-экспортеров нефти начали сокращаться. Цены на топливо и продовольствие остаются низкими, но вряд ли продолжат снижаться. В результате общий рост объемов производства оказался медленнее, чем ожидалось ранее, а показатели инфляции в последнее время постепенно идут вверх.

Ключевые слова: периферия, цивилизации, субконтинент, аналог, регион

Abstract

The article considers South Asia as one of the oldest civilizations in the world, which today plays a key role in the economic and political life of Southeast Asia. This region is characterized by its dynamic and strategic development, which significantly affects its place and role in the most densely populated part of the world. The Indian subcontinent deserves scientific attention due to the peculiarities of reconstruction. The article discusses the changes and transformations that help to understand the patterns of economic and political life of developing countries, their features and problems. According to the South Asia Economic Focus, the region's growth prospects, strengthened by the limited impact of global turbulence and increased investment activity, remain strong. However, favorable conditions are already showing signs of deterioration. Capital inflows to the region have declined and remittances from oil-exporting countries have begun to decline. Fuel and food prices remain low, but are unlikely to fall further. As a result, GDP growth has been slower than previously expected, and inflation has been rising steadily in recent years.

Keywords: periphery, civilizations, subcontinent, analog, region

Киришүү

Түштүк Азиянын тарыхында көп түрдүүлүк боюнча аймактын биримдиги жөнүндөгү клишени тактоо адат болуп саналат. Балким, Түштүк Азияны жана анын элдерин биримдиктеги көп түрдүүлүктүн, чындыгында, биримдиктин өтө кеңири контурунда көп түрдүүлүктүн картинасын берүү катары мүнөздөш туурараак болмок. Дүйнөдөгү эң бийик тоо кыркалары жана аны курчап турган деңиздер жана океандар менен түзүлгөн географиялык чек аралар бүткүл субконтинентти дүйнөнүн калган бөлүгүнөн айырмалап турат. Бирок, бул чектердин ичинде табигый атрибуттардын көп түрдүүлүгү бар - укмуштуудай адырлар жана тоолор, жапжашыл дарыя түздүктөрү, кургак чөлдөр жана күрөң платолор. Мындай так аныкталган, бирок ар түрдүү региондо жашаган элдер жалпы маданий чөйрөнү түзүшкөн, бирок ошол эле учурда алар өзгөчө маданий ишенимдерге жана үрп-адаттарга терең байланган. Миңдеген жылдар бою субконтиненттин элдери тышкы дүйнө менен көптөгөн маданий алмашууларга катышып, өз ичиндеги маданий айырмачылыктардын чыгармачылык адаптациясын иштеп чыгышкан.

Негизинен, аймак анын бар экенин тастыктаган белгилүү бир конкреттүү көрсөткүчтөрдүн негизинде аныкталышы мүмкүн. Бири-бирине географиялык жактан жакын жайгашкан өлкөлөрдүн жыйындысы, биринчи кезекте, аларда (улуттук) кызыкчылыктардын белгилүү бир жалпылыгы болгондо, «регион» катары классификацияланышы мүмкүн. Бул кызыкчылыктар социалдык, экономикалык, саясий, маданий, тарыхый жана башка факторлордун толук спектрин камтышы мүмкүн. Экинчиден, мамлекеттер аралык мамилелерди жүргүзүүдө кызматташтыкты конфликттен жогору коюунун маанилүүлүгүн түшүнүү үчүн бул өлкөлөрдүн тобу жетиштүү деңгээлде агартууга тийиш. Бул ошондой эле аймактык кызматташтыктын бекем механизмин түзүү үчүн жалпы кеңешке чогулууга болгон жамааттык каалоо менен бекемделиши керек. Мындай сезимдер Түштүк Азиянын мамлекеттеринде аздыр-көптүр жок, муну Түштүк Азия регионалдык кызматташтык ассоциациясынын (SAARC) канааттандыруучулук эмес иш аракеттери көрсөткөндөй [1.С.67]. 1983-жылы SAARC концепциясы чыккандан бери, субконтинентте ушул гана болгон жамааттык кызматташуу механизмин алга жылдыруу үчүн өтө аз жасалган.

Изилдөөнүн каражаттары жана ыкмалары

Биздин изилдөөнүн материалдары катары Дүйнөлүк банктын Түштүк Азия чөлкөмү боюна башкы экономисти Мартин Раманын аналитикалык билдирүүлөрү болду жана ошондой эле чет элдик окумуштуулардын жана эксперттердин изилдөө моделдеринин негизги мазмунуна негизделген салыштырма методдорду колдондук.

Түштүк Азия регион катары кемчиликтери жагынан кызматташуу жетиштүү деңгээлде эмес. Негизги талаш-тартыштар Түштүк Азиядагы эки негизги факторлордон турат: Түштүк Азия мамлекеттеринин кызыкчылыктарынын адекваттуу даражасына жетишилбегендигине жана дээрлик дайыма ички иштер менен алек болушуна байланыштуу «аймак» катары өнүгүү процессинде мамлекеттик чыр-чатактар жана кризистер аймактык чечимдерди издөө үчүн чектелген убакыт же ресурстар менен айрым мамлекеттерди калтырып келет.

Бүгүнкү күндө Түштүк Азия жаңы миң жылдыктын башталышында эл аралык тартипке олуттуу таасирин тийгизген дүйнөнүн стратегиялык жактан маанилүү бөлүгү болуп саналат.

1998-жылы Индия менен Пакистандын өзөктүк куралдарды сыноосунан жана Кашмирдеги жаңжалдан улам Инент массалык маалымат каражаттарынын өзгөчө чоң көңүл борборунда болду. Ядролук согушту тутандырышы мүмкүн болгон акыркы элүү жылдагы эң чечилгис эл аралык проблемалардын бири болгон Түштүк Азиянын орду терең тарыхый түшүнүүнү талап кылат. 1990-жылдардын башынан бери Түштүк Азияда, өзгөчө Индияда экономикалык саясатта маанилүү бурулуштар байкалган, ошондуктан аймактын дүйнөлүк экономика менен байланышына, ошондой эле жакырчылыктын жана теңсиздиктин туруктуу көйгөйлөрүнө баа берүү маанилүү [2.С.5; 9]. Тынчтыктын, демократиянын жана жалпы өнүгүүнүн чыныгы перспективалары, айрыкча Түштүк Азияны өзүнүн тарыхындагы чечүүчү жолдун кесилишине койгон Кашмир боюнча атаандаш талаштар. Өнүккөн шайлоо демократиясы авторитаризмдин күчтүү көрүнүштөрү болгон аймакта, көбүнчө бир өлкөнүн ичинде жанаша жашайт. Абдан күчтүү жана туруктуу, көбүнчө локализацияланган салттарга карабастан, Түштүк Азияда өзгөрүлбөс "салт" түшүнүгү ар дайым миф болуп келген, бирок, балким, түштүк азиялыктар глобалдык өз ара байланыштын аренасында өз ордун талкуулап жаткан убактагыдай эч качан болгон эмес. тез өзгөрүүлөр-дун толкунунда.

Жыйынтыктар жана талкуулар. Түштүк Азия дүйнөдөгү «критикалык райондордун» же «коопсуздук комплекстеринин» бири экендиги белгилүү, бул биринчи кезекте Түштүк Азия мамлекеттеринин көпчүлүгү кандайдыр бир деңгээлде мамлекеттер аралык талаш-тартыштарга жана чыр-чатактарга аралашып жаткандыгына байланыштуу. Британдык императордук башкаруу Түштүк Азия өлкөлөрүн жалпы колониялык системага бириктиргени менен, ал ошол эле учурда бир нече карама-каршылыктын үрөнүн сепкен, алар бүгүнкү күндө да аймактагы мамлекеттер аралык мамилелерди булундатып келет. Эки улут теориясы боюнча Индия менен Пакистандын ортосундагы, ал эми Шри-Ланка менен Индиянын ортосунда Тамил плантациясынын жумушчуларынын улуту боюнча пикир келишпестиктер бул жагынан эң көрүнүктүү мисалдардын экөөсү гана болуп саналат. Британдык Радждын акыркы шашылыш чегинүүсү жана андан кийин Түштүк Азиядагы эң ири эки мамлекеттин башкаруучу элиталарынын ортосунда пайда болгон ачуу мамиле салттуу толуктоолорду жана биримдикти олуттуу түрдө бузду. Чынында эле, Пакистан менен Бангладеш бир кезде Радждын тушунда бирдиктүү Индия болгон нерсенин үзүлгөн бутактары болгон тарыхый факт бүт аймакка уникалдуу татаалдыкты берет. Этникалык жана тилдик татаалдыктар сценарийди ого бетер татаалдантат.

Индияда 1980-жылдардын башынан бери этникалык жана жамааттык зордук-зомбулук эгемендик алгандан берки эң жогорку көрсөткүч болду. Пакистан да акыркы 5 жылда 9000дей кишинин өмүрү кыйылган ыдыратуучу күчтөр тарабынан козголуп жаткан баш аламандыктардан жана зордук-зомбулуктардан жапа чегип келет. Ушул сыяктуу маселелер Бангладештин ички саясий сахнасын дагы эле кыйнап келет, ал жерде армия Читтагонг Хилл аймагындагы кичинекей, бирок олуттуу олуттуу этникалык азчылыктын козголоңун кармоого катышып жатат [3.С.67].

Айырмачылыктар башкарууда жана мамлекеттик башкарууда сакталган баалуулуктарда жана принциптерде да байкалат. Индиянын саясий системасы, кыязы, демократиянын, федерализмдин, секуляризмдин жана анын глобалдык кыйроого чейин социализмдин аралашмасы болгон. Бангладеш мамлекетти куруунун аздыр-көптүр бирдей принциптери менен баштаган, бирок кийинчерээк диндин таасири жөнүндө чексиз талаш-тартыштарга орун берип, тескерисинче, коомдук пикирдин индикатору эмес, саясий спекуляциянын куралы

болгон. Пакистан өзүнүн саясий тутумунун негизи исламды түзөт, ал эми Мальдив аралдары саясатта диндин таасири салыштырмалуу азыраак ислам коому. Непал индуизмдин таасири астында калууда, ал эми Бутан жана Шри-Ланка буддист коомдору. “Түштүк Азияда дүйнөнүн башка геосаясий чөлкөмүндө сейрек кездешүүчү түрдүү саясий тартиптер жана бийлик структуралары бар” деп белгилүү окумуштуулар байкаганы таң калыштуу эмес [4.С.6].

Түштүк Азиянын өлкөлөрү блокторго кошулбоо идеалына ачыктан-ачык берилгендигине карабастан, координацияланбаган тышкы саясатты жүргүзүп жаткандыгы дээрлик күтүлгүс нерсе. Демек, ири дүйнөлүк державалар Түштүк Азиядагы аймактык араздашууну күчөтүүдө өз ролун ойношту. Акыр-аягы, Индиянын басымдуу регионалдык үстөмдүгү кандайдыр бир белгисиздикти жана курч кырдаалды жаратууда. Индия менен анын коңшуларынын ортосундагы айырмачылыктар. Ошентип, эң айкын коопсуздук дилеммасы Түштүк Азияда, өзгөчө эки ири аскерий держава Индия менен Пакистандын ортосундагы жарыша куралданууларга байланыштуу. «Индиянын эркиндик үчүн күрөшү акыры өлкөнү бөлүү талабы менен коркунучка дуушар болгондугу, Индиянын көз карандысыздыгынын болуп көрбөгөндөй индус-мусулман Холокостуна кабылышы, Индия менен Пакистандын Кашмир боюнча куралдуу кагылышууга катышкандыгы. Эгемендүүлүккө ээ болгондон кийин дароо эле проблема, Пакистандын *raison d'etre* Индиядан айырмаланып гана эмес, Индиянын эсебинен гүлдөп турганы жана акыры Индия Пакистан менен үч жолу согушканы - алардын бардыгы Пакистанды Индиянын (күчтүү) саясатында чечүүчү факторго айлантты».

Анткен менен Түштүк Азиядагы кыйынчылыктар, өнөкөт тирешүү, өз ара ишенбөөчүлүк жана үзгүлтүксүз согуштук аракеттер негизинен Индиянын коопсуздук башаламандыгынын натыйжасы катары каралууда. Бул SAARC өлкөлөрүнүн ортосундагы ички региондук соода алардын дүйнөлүк сооданын жалпы көлөмүнүн үлүшү катары учурда 3,4%ды гана түзгөндүгүн эске алганда маанилүү. Бул жагымсыз саясий карым-катнаштар менен бирге аймактагы кызматташтыкка кедергисин тийгизген бул мамлекеттерде жүргүзүлүп жаткан соода саясатына байланыштуу. Кошумчалай кетсек, Түштүк Азиянын ички соодасында Индиянын экспортунун үлүшү 1993-жылы 60% түзгөн. Бүгүнкү соода үлгүлөрү менен Индия жана Пакистан аймактагы башка өлкөлөр менен соода профицити бар жалгыз өлкөлөр. Калган беш өлкөнүн соода тартыштыгы убакыттын өтүшү менен көбөйөт. Бул чоң тартыштыкты каржылоо үчүн каражатты алар кайдан табат, аны көрүш керек. 1996-жылы Түштүк Азия боюнча лекциясында АКШнын мурдагы мамлекеттик катчысы Джеймс Бейкер "Индия субконтиненти дүйнөдөгү эң кооптуу жерлердин бири, анткени ал өзөктүк согушка күбө болуу коркунучу эң жогору [5.С.6-8]. АКШда талашсыз далил." Индияда да, Пакистанда да бомба бар». Чынында эле, Индия-Пакистан ядролук жарыш бурчта турат деген глобалдык кооптонуу акыркы жылдары күчөдү. Түштүк Азияда чыр-чатакты башкаруу же конфликттерди чечүү үчүн эрте эскертүү индикаторлорунун зарылдыгы абдан аз экенин да белгилей кетүү керек. Азырынча мүмкүн болгон чыр-чатактарды көзөмөлдөгөн бир дагы орган жок, алардын бир жактуулугу жана ишенбөөчүлүгү менен белгилүү болгон улуттук чалгындоо органдарынан башка. Ошентип, азыр Түштүк Азияда кызматташып жаткан бар болгон илимий тармактардын милдети жаңы конфликттердин динамикасы боюнча жыйынтыктарды жана пикирлерди алмашуу үчүн форумдарды түзүү болуп саналат. Мындай тармактар бейөкмөт уюмдар менен байланыштарды өнүктүрүүгө муктаж, ошондуктан алдын алуу чаралары Түштүк Азиядагы эл аралык иштердин күн тартибине коюлушу керек.

Корутунду

Түштүк Азия толук кандуу аймакка айланды деп айтууга болбойт, анткени бул географиялык аймакты түзгөн мамлекеттердин тынчтыкка жана стабилдүүлүккө умтулуусунан чыр-чатакка ыктоо ар дайым үстөмдүк кылып келген. Мындай тенденцияларды Түштүк Азияга «регионализмдин» узакка созулбай турган сапатын жакынкы келечекте берүүгө умтулуу ынталуу турде кубаттайт деп ишенишет. Канчалык татаал болсо да, мындай чечимдер акыры экономикалык жактан күчтүүрөөк жана социалдык-саясий жактан бир кыйла ынтымактуу аймакты түзүү үчүн ишке ашат деп үмүттөнүүгө болот.

Адабияттар

1. Бедность, неравенство и уязвимость в странах Европы и Центральной Азии с переходной и развивающейся экономикой. Региональное бюро ПРООН по странам Европы и СНГ, Бюро ПРООН по поддержке политики и программ 2014.
2. Датт, А.К. жана Габе М.М. (1998) Түштүк Азиянын Атласы: Өлкө боюнча географиялык анализ, Нью-Дели: Oxford Publishing жана IBN.-С.5
3. Рамаурти Раджараман. Атом илимпоздорунун бюллетени. "Түштүк Азия жер жүзүндөгү эн коркунучтуу жер эмес" Нью Дели. | 26-апрель, 2017-жыл.
4. Hussain, M. and Hussain, A., "Pakistan Management Issues". Konark Publishers, New Delh.(1994)
5. Nishchal N.Pandey Tomislav Delinic.NEPAL'S NATIONAL INTERESTS - II Secularism, Free and Responsible Media and Foreign Employment.Centre for South Asian Studies Konrad Adenauer Stiftung (KAS) April 2013
6. Newsweek (1997) 50 Years of Pakistani Independence, 4-август, стр. 28
7. United Nations publication «Enhancing regional economic cooperation and integration in Asia and the Pacific». Bangkok 2017.<https://www.unescap.org/sites/default/files/Asia-Pacific>
8. "Түштүк Азиядагы улуттарды куруу процесси", Рамакант жана Упрети (ред.) Түштүк Азиядагы улут куруу, том. I, New Delhi: South Asia Publishing, б. 67.
9. Djuotsna, B. The place of women in Indian society and some women's movements in India / B. Djuotsna // Bulletin of Osh State University. – 2021. – Vol. 1, No. 3. – P. 157-161. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_157. – EDN JIEWED.